

УДК 351.72

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПЕНСІОНЕРІВ ЯК ОСНОВНОЇ СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Оксана Грубляк; Жанна Лисенко

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна*

Резюме. Досліджено сутність соціального захисту пенсіонерів та розкрито його склад. Проведено аналіз динаміки видатків державного бюджету на соціальний захист пенсіонерів та пояснено причини зміни їх обсягів. Проаналізовано питому вагу видатків на соціальний захист пенсіонерів у структурі видатків державного бюджету та видатків на соціальний захист населення. Виявлено, що видатки на соціальний захист пенсіонерів займають 15–20% видатків державного бюджету та близько 90% видатків на соціальний захист населення. Проведено порівняння доходів та видатків Пенсійного фонду України з метою оцінювання його дефіцитності. Виявлено, що перевищення видатків над доходами спостерігалось у 2015, 2018 та 2019 роках і покривалося за рахунок позики з єдиного казначейського рахунку. Визначено основні джерела доходів Пенсійного фонду України, здійснено їх аналіз та встановлено причини їх змін. Здійснено співставлення питомої ваги доходів Пенсійного фонду України, отриманих за рахунок єдиного соціального внеску, трансфертів з державного бюджету та інших джерел. Визначено, що майже половину доходів Пенсійного фонду України формується за рахунок трансфертів з державного бюджету. Проведено аналіз динаміки та структури видаткової частини звіту Пенсійного фонду України, виявлено її основні складові та причини відхилень від попередніх років. У частині видатків основну питому вагу щорічно займають пенсійні виплати (близько 98%), решту – адміністративні видатки фонду та оплата послуг поштових підприємств з виплати та доставки пенсій. Також проведено аналіз співвідношення доходів, видатків Пенсійного фонду України і ВВП та встановлено, що частка надходжень коштів від державного бюджету до фонду збільшилася у 2019 році на 0,4% ВВП. Лише у 2016 та 2017 роках відношення доходів Пенсійного фонду України до ВВП перевищувало відношення видатків Пенсійного фонду України до ВВП. В інші роки мало місце від'ємне сальдо бюджету Пенсійного фонду України. Виявлено основні проблеми фінансування соціального захисту пенсіонерів в Україні та наведено основні напрями їх покращення, беручи до уваги складну фінансову ситуацію в Україні.

Ключові слова: соціальний захист населення, фінансове забезпечення, видатки, Пенсійний фонд України, система соціального захисту пенсіонерів.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.03.107

Отримано 24.04.2020

UDC 351.72

FINANCIAL SUPPORT OF PENSIONERS SOCIAL PROTECTION AS THE MAIN COMPONENT OF THE STATE SOCIAL POLICY

Oksana Hrubliak; Zhanna Lysenko

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

Summary. The essence of pensioners social protection is investigated and its composition is revealed. The dynamics of the state budget expenditures on pensioners social protection is analyzed and the reasons for

changing their volumes are explained. The share of expenditures on pensioners social protection in the structure of expenditures of the state budget and expenditures on social protection of the population is analyzed. It is determined that the expenditure on pensioners social protection is 15–20% of expenditures of the state budget and about 90% of expenditures for population social protection. The income and expenses of the Pension Fund of Ukraine are compared in order to assess its deficit. Expenditure over revenue is observed in 2015, 2018 and 2019 and is covered by a single treasury account loan. The main sources of income of the Pension Fund of Ukraine are identified, their analysis is carried out and the reasons for their changes are determined. The income share of the Pension Fund of Ukraine received from a single social contribution, transfers from the state budget and other sources is compared. It is determined that almost half of the income of the Pension Fund of Ukraine is generated due to the transfers from the state budget. The dynamics and structure of the expenditures of the Pension Fund of Ukraine report are analyzed, its main components and reasons for deviations from previous years are revealed. In terms of expenditures, pension payments (about 98%) are accounted for annual specific weight, the rest are administrative expenses of the fund and payment of services of postal companies for pensions payment and delivery. In addition, analysis of the income ratio, expenditures of the Pension Fund of Ukraine and GDP is carried out and it is determined that the share of revenues from the state budget to the Fund increased in 2019 by 0.4% of GDP, only in 2016 and 2017 the income ratio of the Pension Fund of Ukraine to GDP exceeded the ratio expenditures of the Pension Fund of Ukraine to GDP. In other years, a negative balance in the budget of the Pension Fund of Ukraine is observed. The main problems of pensioners social protection financing in Ukraine are identified and the main directions of their improvement, taking into account the difficult financial situation in Ukraine are given.

Key words: *population social protection, financial support, expenditures, Pension Fund of Ukraine, system of pensioners social protection.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.03.107

Received 24.04.2020

Постановка проблеми. Одним із головних напрямків соціальної політики держави є соціальний захист населення і, зокрема, найбільш соціально вразливих верств – пенсіонерів. Громадяни похилого віку повинні мати впевненість у соціальному захисті їх державою, який гарантується пенсіями, виплатою різних соціальних допомог, наданням різних соціальних пільг. Але попри спрямування великих ресурсів на виплату пенсій Пенсійний фонд України відчуває постійну нестачу фінансових ресурсів. Матеріальне становище більшості пенсіонерів в Україні залишається незадовільним. Складна фінансова ситуація й демографічні тенденції вимагають серйозних реформ у сфері фінансового забезпечення пенсійного страхування, а проблема соціального захисту пенсіонерів нині є досить актуальною та потребує удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення висвітлені у працях таких українських економістів як: Л. Б. Баранник [1], С. В. Калашников [2], А. Л. Клименко [3], О. П. Кириленко [4], А. Ю. Огінська [5], М. М. Руженський [6]. Проте проблеми фінансового забезпечення пенсіонерів в Україні існують і їх розв’язання є одним із важливих завдань соціальної політики.

Метою дослідження є аналіз наявних механізмів фінансового забезпечення соціального захисту пенсіонерів, оцінювання рівня видатків бюджету на соціальний захист пенсіонерів та обґрунтуванні підходів до вдосконалення фінансування даної категорії видатків.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: проаналізувати стан бюджетного фінансування соціального захисту пенсіонерів в Україні, дослідити проблеми соціального захисту пенсіонерів та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Пенсійне забезпечення відіграє провідну роль у системі соціального захисту та пов’язане з багаторівневим і багатовекторним розподілом

та перерозподілом фінансових ресурсів. Пенсія виступає інструментом фінансового забезпечення населення, що застосовується для окремих осіб, визначається діючим у країні законодавством та пов'язана з функціонуванням системи державного й недержавного пенсійного захисту. Зазначена система відображає загально сформовані та закріплені законодавством засади, принципи, механізм функціонування.

Пенсійне законодавство України «гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій» [7]; «...соціальну захищеність пенсіонерів шляхом встановлення пенсій на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, а також регулярного перегляду їх розмірів у зв'язку зі збільшенням розміру мінімального споживчого бюджету й підвищенням ефективності економіки» [7].

У Законі України «Про пенсійне забезпечення» визначено права громадян на такі трудові пенсії: за віком; по інвалідності; у разі втрати годувальника; за вислугу років [7].

Солідарна система пенсійного забезпечення акумулює фінансові ресурси в Пенсійному фонді України. Єдиний соціальний внесок до Пенсійного фонду України стягується централізовано на підприємствах, від суб'єктів, які сплачують єдиний податок; накопичувальна складова системи пенсійного страхування тільки починає працювати; при високому рівні тінізації економіки не всі підприємства готові показувати реальні зарплати і платити всі податки, відрахування до пенсійного та страхових фондів, а це негативно впливає на формування ресурсів Пенсійного фонду України, його потенціал та фінансові можливості повноцінного забезпечення пенсіонерів.

Фінансування видатків Пенсійного фонду України, як правило, відбувається за рахунок власних надходжень фонду та фінансового забезпечення Державного бюджету України.

За стабільної позитивної динаміки показників відтворення населення формування ресурсів Пенсійного фонду України забезпечує своєчасність і повноту фінансування відповідних пенсійних виплат і дозволить використовувати ресурси на інвестиційні цілі. Це дозволяє формувати майбутні надходження для підвищення рівня пенсійного забезпечення населення. В умовах природного скорочення населення, зовнішньої трудової міграції, низького рівня офіційних доходів громадян відбувається скорочення надходжень до Пенсійного фонду України. А це впливає на ресурсну базу Пенсійного фонду України, виникнення його дефіциту, пошук інших джерел фінансування – Державного бюджету України.

Порівняльний аналіз структури загальних видатків на соціальний захист в Україні та ряді європейських країн свідчить, що близько 50% усіх видатків системи соціального захисту України спрямовується на осіб пенсійного віку, що є значно більше, ніж їх спрямовують у країнах-членах ЄС. Так, у 2017 році в середньому по EU-27 ця частка склала 40,7%, причому, найбільше значення цієї частки у Латвії – 54%, найменше в Ірландії – близько 21% [8].

Слід зазначити, що в 2017–2018 роках приріст видатків Державного бюджету України на соціальний захист пенсіонерів, як і видатки на соціальне забезпечення загалом зменшився (таблиця 1).

Таблиця 1. Динаміка державних видатків на соціальний захист пенсіонерів у загальній структурі видатків Державного бюджету України за 2015–2019 роки [9]

Table 1. Dynamics of public expenditures for pensioners social protection in general structure of expenditures of the State Budget of Ukraine in 2015–2019

Назва видатків	2015	2016	2017	2018	2019	Темп зростання 2019 року до 2015, %	Відхилення 2019 року до 2015, +/-
Усього видатків, млрд. грн.	576,9	684,9	839,5	985,9	1075,1	46,3	498,2
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення, млрд. грн.	103,7	152,0	144,5	163,9	218,6	52,6	114,9
Видатки на соціальний захист пенсіонерів, млрд. грн.	94,8	142,6	133,5	150,1	182,3	48,0	87,5
Питома вага видатків на соціальний захист пенсіонерів у державному бюджеті, %	16,4	20,8	15,9	15,2	16,9	x	x
Питома вага видатків на соціальний захист пенсіонерів у видатках на соціальний захист населення, %	91,4	93,8	92,4	91,6	83,4	x	x

Зокрема, скасування індексації виплат, підвищення пенсійного віку, скасування норм про пенсійне забезпечення осіб за законами «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про судову експертизу», «Про Національний банк України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», у Податковому і Митному кодексах України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України призвели до значного зменшення фінансування витрат на соціальний захист пенсіонерів.

Трансферт Пенсійному фонду України у 2019 році становив 182,3 млрд. грн. (що на 32,2 млрд. грн. більше, ніж у 2018 році), у тому числі із загального фонду Державного бюджету України – 173,9 млрд. грн. Значний приріст виплат з державного бюджету до Пенсійного фонду України був спричинений фінансуванням одноразової виплати найбільшій групі пенсіонерів (було сплачено у березні та квітні 2019 року). На цей напрям було спрямовано 7,9 млрд. грн., отриманих від пільгового розмитнення автомобілів з іноземною реєстрацією.

Вражаючим є аналіз питомої ваги видатків на соціальний захист пенсіонерів у видатках державного бюджету та видатках на соціальний захист населення. Протягом 2015–2019 років частка видатків державного бюджету на покриття дефіциту Пенсійного фонду України складала 15–20%, іншими словами «з'їдала» щороку п'яту частину видаткової складової бюджету і майже всі видатки на соціальний захист населення (близько 90%).

У 2015 та 2018 роках видатки Пенсійного фонду України перевищували доходи, а в 2016–2017 роках, навпаки, доходи перевищували видатки. Порівняльний аналіз доходів та видатків бюджету Пенсійного фонду України за 2015–2019 роки зображено на рисунку 1.

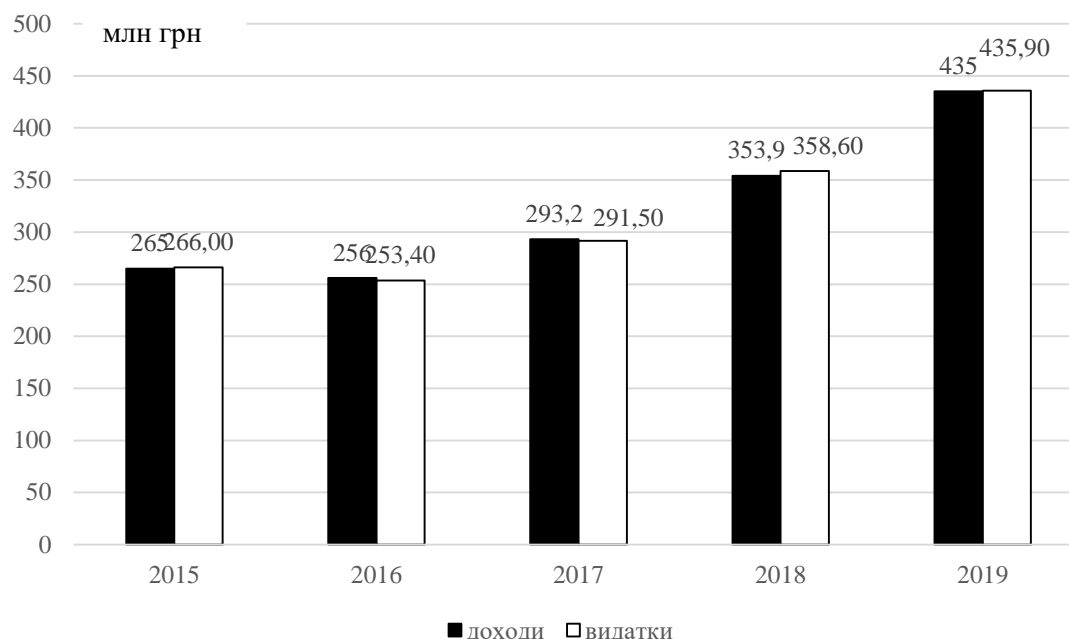

Рисунок 1. Доходи та видатки Пенсійного фонду України за 2015–2019 роки [10]

Figure 1. Incomes and expenses of the Pension Fund of Ukraine in 2015–2019 [10]

На рисунку 1 помітно, що в 2015, 2018 та 2019 роках видатки перевищували доходи на 1,0 млрд. грн., 4,7 млрд. грн. та 0,9 млрд. грн. відповідно. Для 2016 та 2017 років характерне перевищення доходів над видатками – на 2,6 млрд. грн. та 1,7 млрд. грн. для кожного з років. У 2016 році порівняно з попереднім роком доходи Пенсійного фонду України зменшилися на 9 млрд. грн., або 4%, у 2017 році збільшилися на 37,2 млрд. грн., або 14,5%, у 2018 збільшилися майже на 61 млрд. грн., або 21%. 2019 рік відзначився рекордним зростанням доходів Пенсійного фонду України – на суму 81,1 млрд. грн., що пов'язано зі збільшенням мінімальної заробітної плати та отриманням одноразового трансферту з Державного бюджету України.

У цілому доходи Пенсійного фонду України в 2019 році зросли на 170,0 млрд. грн. у порівнянні з 2015 роком, що відображає зміни в розмірі 2,5% ВВП.

Для видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України характерні аналогічні тенденції. Аналіз видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України показав, що за останні роки найвищий рівень видатків був характерний для 2019 року. Абсолютне зростання видаткової частини в 2019 році порівняно з аналогічним показником 2015 року становить 169,9 млрд. грн.

Основну питому вагу в доходах Пенсійного фонду України займають надходження від ЄСВ, розподіленого на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та коштів Державного бюджету України, частка яких у 2019 році в загальних доходах Пенсійного фонду України становила 54,3% та 41,8% відповідно. У таблиці 2 показано структуру доходів Пенсійного фонду України в 2015–2019 роках.

Таблиця 2. Структура доходів Пенсійного фонду України у 2015–2019 роках [10]

Table 2. Structure of incomes of the Pension Fund of Ukraine in 2015–2019 [10]

Назва статті	2015		2016		2017		2018		2019	
	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %
Єдиний соціальний внесок	165,4	62,4	107,2	42,0	154,3	52,6	196,8	55,6	236,3	54,3
Кошти Державного бюджету України	94,8	35,8	142,6	55,9	133,5	45,5	150,1	42,4	181,8	41,8
Інші надходження	4,8	1,8	5,4	2,1	5,4	1,8	7,0	2,0	16,9	3,9
Усього	265,0	100,0	255,2	100,0	293,2	100	353,9	100,0	435,0	100,0

З даних таблиці 2 помітно, що в 2015–2018 роках спостерігалася аналогічна з 2019 роком тенденція: у загальних доходах у середньому 53% становлять надходження ЄСВ, близько 45% – кошти Державного бюджету України та 2% – інші надходження. У 2016 році надходження від ЄСВ порівняно з аналогічним показником попереднього року зменшилися на 58,2 млрд. грн., при цьому кошти з Державного бюджету України збільшилися на майже 48 млрд. грн.

У 2017 році порівняно з 2016 роком надходження від ЄСВ збільшилися на 47 млрд. грн., фінансування з Державного бюджету України зменшилося на 9 млрд. грн.

У 2018 році збільшилося як надходження від ЄСВ на 42,5 млрд. грн, так і фінансування з Державного бюджету України на 16,6 млрд. грн.

За весь проаналізований період із Державного бюджету до Пенсійного фонду України було перераховано 789,6 млрд. грн.

Основну частку у видатках Пенсійного фонду України становлять видатки на пенсійні виплати – у середньому 98% за проаналізований період 2015–2019 рр. (таблиця 3).

Таблиця 3. Структура видатків Пенсійного фонду України у 2015–2019 роках [10]

Table 3. Structure of expenses of the Pension Fund of Ukraine in 2015–2019 [10]

Назва статті	2015		2016		2017		2018		2019	
	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %	Сума, млрд. грн.	Частка, %
Пенсійні виплати	262,0	98,6	249,8	98,6	286,7	98,4	352,7	98,4	429,4	98,5
Адміністративні видатки	2,4	0,9	2,4	0,9	3,5	1,2	4,4	1,2	5,3	1,2
Оплата послуг поштових підприємств з виплати та доставки пенсій	1,2	0,5	1,2	0,5	1,3	0,4	1,5	0,4	1,2	0,3
Усього	265,6	100,0	253,4	100,0	291,5	100,0	358,6	100,0	435,9	100,0

Абсолютне зростання видаткової частини в 2019 році порівняно з аналогічним показником 2018 року становить 77,3 млрд. грн., що пов'язано зі зростанням видатків на пенсійні виплати на 21,7% та адміністративних видатків на близько 20,5%.

Для видатків на пенсійні виплати характерні такі зміни: у 2016 році порівняно з показником попереднього року зменшення на 12,2 млрд. грн., або 5%, а у 2017 та

2018 роках збільшення на 36,8 млрд. грн. та 66 млрд. грн. відповідно, або 15% та 23%. Щодо адміністративних витрат, то зміни порівняно з попереднім роком відбулися в 2017 та 2018 роках – вони зросли на 1,1 млрд. грн. та 1 млрд. грн. відповідно або 45% та 26%. Також окремо виділяються видатки на оплату послуг поштових підприємств із виплати та доставки пенсій, які мають незначну питому вагу (близько 0,5%) та майже не змінювалися протягом 2015–2019 років.

Упродовж 2016–2019 років чисельність пенсіонерів в Україні знижується. У 2019 році чисельність осіб, що отримують пенсію, порівняно з 2015 роком скоротилася на 8%. Показники чисельності населення, доходів і видатків Пенсійного фонду України наведено в таблиці 4.

Таблиця 4. Показники чисельності населення, доходів і видатків Пенсійного фонду України у 2015–2019 роках [11]

Table 4. Indicators of population, incomes and expenses of the Pension Fund of Ukraine in 2015–2019 [11]

Назва видатків	2015	2016	2017	2018	2019	Темп зростання 2019 року до 2015, %	Відхилення 2019 року до 2015, +/-
Чисельність пенсіонерів в Україні, млн. осіб	12,3	12,0	11,7	11,5	11,3	8,1	-1,0
Доходи Пенсійного фонду України, % ВВП	13,4	10,7	9,8	9,9	10,9	x	-2,5
Доходи Пенсійного фонду України (кошти Державного бюджету України), % ВВП	4,8	6,0	4,5	4,2	4,6	x	-0,2
Видатки Пенсійного фонду України, % ВВП	13,4	10,6	9,8	10,1	11,0	x	-2,4
Перевищення доходів над видатками (+), видатків над доходами (-), млрд. грн.	-0,6	1,8	1,7	-4,7	-0,9	x	x

При цьому частка надходжень коштів від Державного бюджету збільшилася на 0,4% ВВП. Наведені в таблиці 4 дані свідчать, що лише у 2016 та 2017 роках відношення доходів Пенсійного фонду України до ВВП перевищувало відношення видатків Пенсійного фонду України до ВВП. В інші роки мало місце від'ємне сальдо бюджету Пенсійного фонду України, що фінансувалося шляхом отримання казначейських, з єдиного казначейського рахунку або інших позик.

Висновки. Важливим у такій ситуації є формування довіри до державних інститутів, забезпечення політичної та макроекономічної стабільності, впровадження міжнародних стандартів інвестиційної діяльності, позитивного інвестиційного клімату в країні, створення основ для забезпечення публічності, прозорості та простоти включення приватного сектора і суб'єктів господарювання різних форм власності до інвестиційних проектів, які реалізуються, в тому числі, на підходах публічно-приватного партнерства та можуть бути цікавими недержавним пенсійним фондам як інституційним інвесторам. Пенсійна реформа, що проводиться зараз в Україні, покликана змінити окреслену ситуацію, знизити дефіцит Пенсійного фонду України та видатки бюджету на його покриття. Найефективнішими заходами з огляду на довготермінову перспективу будуть продовження періоду зайнятості (у тому числі за рахунок підвищення пенсійного віку для жінок та скорочення категорій осіб, які мають право дострокового виходу на пенсію). Іншим шляхом вирішення проблеми є впровадження і розвиток накопичувальних пенсійних систем.

Окремої уваги та подальшого дослідження потребує вирішення питання щодо невідповідності показників зростання ВВП, у тому числі на душу населення та власних надходжень Пенсійного фонду України. На нашу думку, це пов'язано зі скороченням життєвого рівня населення, диференціацією населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту, тінізацією економіки, інфляційними та дефляційними процесами. Зазначене має бути враховано при розробленні та реалізації фінансово-економічної політики та фінансуванні соціальної сфери.

Conclusions. In such situation, it is important to generate confidence to governmental institutions, ensure political and macroeconomic stability, implement international standards of investment activity, develop positive investment climate in the country, create the foundations for publicity, transparency and ease of involvement of private sector and economic entities of various ownership forms into investment projects, which are implemented, including on public-private partnership approaches, and which may be of interest for non-state pension funds as institutional investors. The pension reform recently carried out in Ukraine is designed to change the situation, reduce the deficit of the Pension Fund of Ukraine and the budget expenditures for their waiving. The most effective measures for long-term perspective are the extension of the employment period (including raising the retirement age for women and reducing the categories of persons eligible for early retirement). Another solution is to introduce and develop funded pension systems. Particular attention and further investigation is required to solve the problem concerning inconsistency in GDP growth, including per capita and own income of the Pension Fund of Ukraine. In our opinion, it is due to the living standard decrease, population (households) differentiation in terms of material well-being, shadow economy, inflation and deflationary processes. This should be taken into account in the development and implementation of financial and economic policies and social sphere financing.

Список використаної літератури

1. Баранник Л. Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення України: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія. Дніпропетровськ: ДДФА, 2012. 496 с.
2. Калашников С. В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах. Ефективна економіка. 2017. № 1. С. 35–47.
3. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. № 2. С. 1–10.
4. Кириленко О. П. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія / за ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. Тернопіль: «Економічна думка». 2013. 304 с.
5. Огінська А. Ю. Роль видатків бюджету на соціальний захист у реалізації соціальної політики держави. Наука й економіка. 2014. № 2. С. 11–16.
6. Руженський М. М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с.
7. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5.11.1991 № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 25.04.2020).
8. Антропов В. В. Економічні моделі соціального захисту населення в країнах Європейського союзу. Соціальна робота. 2009. № 1. С. 78–86.
9. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення: 25.04.2020).
10. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 25.04.2020).
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.04.2020).

References

1. Barannik L. B. Fi`nansovij mekhaniz`m sistemi soczi`al`nogo zakhistu naselennya Ukrayini: problemi stanovlennya ta perspektivi rozvitku. Financial Mechanism of the Social Protection System of the Ukrainian Population: Problems of Formation and Prospects for Development. Dnepropetrovsk: DDAA, 2012. 496 p. [In Ukrainian].
2. Kalashnykov S. V. Teoretychni aspekty formuvannia sotsialnoi sfery v suchasnykh ekonomichnykh umovakh. Theoretical Aspects of the formation of the social sphere in modern economic conditions. Efektyvna ekonomika. 2017. No. 1. P. 35–47. [In Ukrainian].
3. Klymenko A. L. Sotsialnyi zakhyst i sotsialne zabezpechennia v umovakh yevrointehratsii Ukrainy: okremi aspekty. Social protection and social security in the conditions of European integration of Ukraine: separate aspects. Teoriia i praktyka pravoznavstva. 2017. No. 2. P. 1–10. [In Ukrainian].
4. Kyrilenko O. P. Rozvytok derzhavnoho pensiinoho strakhuvannia v umovakh pensiinoi reformy: monohrafiia. Development of state pension insurance in the conditions of pension reform. Ternopil: TNEU, 2013. 304 p. [In Ukrainian].
5. Ohinska A. Yu. Rol vydatkiv biudzhetu na sotsialnyi zakhyst u realizatsii sotsialnoi polityky derzhavy. The role of budget expenditures on social protection in the implementation of social policy of the state. Nauka y ekonomika. 2014. No. 2. P. 11–16. [In Ukrainian].
6. Ruzhens`kij M. M. Soczi`al`nij zakhyst naselennya v umovakh formuvannia rinkovoyi modeli` ekonomiki Ukrayini. Social protection of the population in the conditions of formation of market model of economy of Ukraine. Kyiv: PIC of the DSU, 2013. 318 p. [In Ukrainian].
7. Pro Pensiine Zabezpechennia. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (accessed: 25.04.2020).
8. Antropov V. V. Ekonomichni modeli sotsialnoho zakhystu naselennia v krainakh Yevropeiskoho soiuzu. Economic models of social protection of the population in the countries of the European Union. Sotsialna robota. 2009. No.1. P. 78–86. [In Ukrainian].
9. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy. Official site of the State Treasury Service of Ukraine. URL: <https://www.treasury.gov.ua> (accessed: 25.04.2020).
10. Ofitsiinyi sait Pensi`jnogo fondu Ukrayini. Official site of the Pension Fund of Ukraine. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (accessed: 25.04.2020).
11. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 25.04.2020).